

РЕЛИГИЈСКА МУЗИКА И ВАСПИТАЊЕ

„Тада запева Мојсеј и синови
Израиљеви ову песму Господу,
и рекоше овако: певаћу Господу,
јер се славно прослави, коња и
коњика врже у море. Сила је мо-
ја и песма моја Господ, који ме
избави, он је Бог мој, и славићу
га, Бог Оца мојега и узвишаваћу
га” /II Мојс. 15, 1–2/.

„Говорите један другом у псал-
мима и химнама, и духовним
песмама, певајте и појте Госпо-
ду у срцу своме” /Еф. 5,19/.

Музика, песма, тон, акорд... колико ли неке чудне мелодичности већ при самом изво-
ру ових речи, које нас везују за нешто толико присутно у нама и око нас. Не улазећи у
то кад је човек први пут запевао, рећи ћемо да је музика један од најстаријих, ако не и
најстарији вид одраза људске културе.

Историја човечанства јасно нам указује на чињеницу да је човек од давнина
певао и свирао изражавајући тиме своја осећања, као радост, срећу, понос, тако и очај,
тугу, бол и сл.

Приликом многих ископавања археологија нас је упознала са видним остацима
старих цивилизација и култура. На зидовима некадашњих градова, храмова, на ћупови-
ма, бокалима и осталим предметима антике наилазимо на сцене из живота тих старих
народа и готово обавезно на неки музички инструмент, на приказану игру итд. итд.

Писани споменици нам дају више сведочанства. Један од најдрагоценијих
извора и за ову област је Библија, где налазимо драгоцену сведочанства о употреби
певаног људског гласа и разних инструмената код богоизабраног народа. Одељци који
су нам од користи за ову тему односе се на употребу песме при богослужењу: II Мојс.
15, 1–21, Бројеви 10,10, Јездра 3,10; Немија 12,27; Пс. 136,3–4 и тд. Како у Старом
тако и у Новом Завету налазимо одељке у којима се такође говори о употреби песме на
богослужењу најстарије хришћанске заједнице /Еф. 5,19 итд./.

О томе да наша савремена свакодневица обилује разно-разним мелодијама и
ритмовима не треба ни говорити, јер свако од нас ће чувши и погледавши око себе
чути и видети да га музика прати од рођења па до смрти.

Тема која се налази пред нама третира две наизглед Одвојене области, које треба прво појединачно осветлити и онда заједно их донети у једном другачијем светлу него што свака за себе појединачно значе. Треба се, дакле, дотаћи питања музике у ширем смислу речи, са посебним акцентом на духовној музици, с једне стране, и васпитања, са друге стране. Зато пођимо редом.

Шта је то музика?

Ако би кренули улицама било ког нашег града са намером да у једној анкети сазнамо одговор на ово питање, на крају ни сами не бисмо умели ништа да кажемо. А ради се о нечем тако обичном /на изглед, односно на слух обичном/ и свакодневном. У све већој осеци размишљања уопште, ко ће да мисли још и о томе: шта је то музика? Музика је за слушање, као да нам дошаптава неко, а не да се о њој још и размишља. Али заиста, шта је то музика? Да ли оно што „излази“ из сваког радио и тв апарата, или оно што је утиснуто на грамофонским плочама, или можда они чудни знаци исписани у чаробном простору између пет линија и четири празнине? Све то и јесте, а и није музика. Зашто? Музика – на папиру, као реч коју читамо је грчког порекла /музики/ и за старе Грке та реч је имала врло широко значење: означавала је мелодијски начин изражавања /дакле музику у ширем смислу речи/, затим музичко васпитање, акустику, науку о мелосу итд.

Музика је била у „чврстом савезу са поезијом, игром, драмском уметношћу те се тако имају схватити и грчке философске теорије о мистичном, етичком и васпитном деловању музике /Питагора, Платон, Аристотел, Плотин итд./. За њих је музика пре свега била, вид праксе, за разлику од философије као активности теоријског духа” /Енциклопедијски лексикон, том 12-и, Музичка уметност, Бгд. 1972. стр. 386/.

Каснији философски правци имали су другачија схватања о музици, да би се доба рационализма вратило њеним класичним дефиницијама. Тек почетком XVIII-ог века, тј. у почетном периоду романтизма јављају се нова схватања која музику карактеришу као израз „неизрецивог, подсвесног, ирационалног”. У даљим историјским токовима /XIX-и и XX-и век/ на музику се поново гледа као на душтвено-психолошки феномен, тј. даје се важност њеном значају и то првенствено као једне од уметности.

Као што се види право одговора на наше питање као да нема.

Наука која се бави философијом музике – *музичка естетика* – обилује мноштвом различитих философско-психолошких и осталих концепција о музици, тако да остаје нада да ће се једнога дана ипак доћи до, не баш ни толико неопходне, универзалне дефиниције о музици. Заштоне баш толико неопходне? Из простог разлога, јер музика подлеже првенствено свету наших емоција и у њега се уклапа, док сазнајни моменат игра секундарну улогу. Музика неће ама баш ништа изгубити од своје лепоте и вредности ако јој не знамо тачну дефиницију.

Но да би музику ипак могли што јасније да доведемо у везу са васпитањем навешћемо две дефиниције, и то: једну из области теорије музике, а другу из музичке естетике.

Теорија музике каже: „Музика је уметност која се служи тоновима као средством свог израза. Она допире у нашу свест помоћу чула слуха. Ми, дакле, схватамо музику слушањем” /М. Тајчевић Основна теорија музике – Бгд. 1977. стр. 7./.

музичку естетику „музика је израз осећања и резултат рационалне комбинаторике елемената својих облика у сразмери која у конкретном моменту одговара интимној потреби ствараоца и критеријумима естетског укуса друштвене средине за коју он ствара” /Енциклопедијски лексикон, том 12-и Бгд. 1972. стр. 388/.

Прва дефиниција нам се чини јаснијом и одређенијом, те ћемо стога њу узети, да тако кажемо, за меродавну дефиницију музике, оставивши естетичарима музике да и даље спекулативним путевима трагају за коначном /и разумљивијом/ дефиницијом музике.

Духовна музика у оквирима музике уопште

„Musica sacra”. „Musica divina”, „Говор анђела”, само су неки од многобројних назива којима се обично назива духовна, одн. религиозна музика.

По некој још неизвученој линији овога рада требали би сада да дамо дефиницију духовне музике. Радије не. Зашто? Замислите само како би звучала та дефиниција у контексту оне већ поменуте коју су нам дали естетичари музике. Рећи ћемо зато ово: духовна музика је, за разлику од говора, вокално-инструментални, тј. мелодијски израз богослужења готово свих познатих нам религија.

Овога пута посматраћемо духовну музику Православне Цркве, која ће нам у даљем излагању бити једна од две водеће теме, тј. као једно од дејстава које могу утицати на васпитање.

Ако се данас једном нашем средњошколцу или студенту помене духовна музика он ће највероватније своје асоцијације везати за црначку духовну музику уз чији се ритам њише на игранкама и у диско-клубовима, тј. ону музику која му се „пушта” са радија, плоча и др., наравно не као духовна већ под плаштом џеза, блуза и ко зна чега. У најбољем случају духовну музику ће ставити као „етикету” делима Баха, Бетовена, Палестрине, Шуберта, Моцарта и осталих великана тзв. класичне музике. Али, ако му се случајно помене на пр: Ниња сили, Херувика 1-ог гласа, Опело и сл. то ће моментално бити проглашено за: поповске песме. Да ли се ту ради о незнању или блаже речено необавештености, или... но такво сналажење, одн. несналажење; културу, одн. некултуру оставићемо васпитању на решавање.

За сада рецимо следеће: црначка духовна музика јесте духовна по своме садржају, али не и по својој црквености; велика дела класичне музике као мисе, реквијем и сл. још се употребљавају као уметнички изражено богослужење западне Цркве, ма да се са тим делима данас сусрећемо углавном у концертним дворанама.

А сада нешто о православној духовној музици.

У Православној Цркви музика и то само вокална заступљена је на свим богослужењима и ње, слободно можемо рећи, има више него говорне речи. Постоје сведочанства да се у стара времена богослужење Православне цркве називало: „Певање”. Све богослужбене радње праћене су певаном речју, било свештенослужитеља, било народа, одн. појаца, или хора.

Упоредо са развојем богослужења развијала се и црквена песма и то нарочито у Византији која се, не без разлога, сматра колевком Православне духовне музике. О оригиналности те музике би се још и могло говорити /пошто су видни, одн. чујни

разни ини утицаји: египатски, вавилонски, сиријски и др./, но та и таква музика се ни на једном тлу не би толико развила као у старој Византији, одакле је ширењем Хришћанства пренета и у друге – првенствено словенске земље.

До друге половине XVI-ог века одн. почетка XVII-ог века у источној Цркви је владало искључиво унисоно певање, да би се од тог времена појавило и вишегласје.

Развојем духовне хорске музике велика и моћна руска Црква преузима тако рећи барјак на даљем развојном путу православне црквене музике.

Код Срба и Бугара полифоно певање се јавља тек у XIX-ом и XX-ом веку, јер и Срби и Бугари дуго осташе верни византијској традицији /укључујући ту наравно и сопствене карактеристике/ као својој изворности. Ово се нарочито подвлачи стога што су на другој страни, Руси у доста случајева своје вишегласје уносили под западним утицајем. Но, било како било, Руси су ипак остали као водећи и као непревазиђени у торжественост начину богослужења, а самим тим и у духовној музици. Ово не треба ни у ком случају схватити као отпор византијској традицији, не – јер велики део руских композитора своја дела базира на старој руској музици XI-ог века која је у стилу дивна комбинација византијске изворности и типично руске мелодијске особености. При свему томе не треба никако заборавити ни друге услове који су допринели свему томе: пад Византије под турско-исламско ропство с једне и развој руске царевине с друге стране.

Због значаја руске духовне музике навешћемо и њене епохе. Прва епоха: епоха једногласног певања – од XI-ог до XVII-ог века и друга епоха: епоха вишегласног певања – од XVII-ог века до данас.

Друга епоха има врло интересантну и карактеристичну поделу:

I-и период – Вишегласје се прво појавило у Украјини и то под пољским утицајем да би се као врло допадљиво пренело на готово целу Русију. Центри овога периода били су Кијев и Новгород.

II-и период – почиње средином XVIII-ог века. У музикологији овај период је познат као „руски барок”, а представници су му: Березовски, Давидов, Ведель, Дегиљарев и други. Као што први период носи печат пољског утицаја, овај други период је карактеристичан по италијанском утицају; а свој врхунац, који је уједно био и крај, достиже са Бортњанским који је био цензор црквене музике за целу Русију.

III-и период – почиње са Лвовим који се сматра зачетником петроградске школе. Карактеристика овог периода је утицај немачке музике, а композитори су: Ломакин, Виноградов, Архангелски, Воротников, Турчанинов, Бјашев и други.

Почетком XIX-ог века почиње нов, IV-и период, а са њим и ослобађање од утицаја са стране и враћање старо-руским изворима /„Знаменој” и „Столповој” распјев/. У овом периоду московска школа и синодални хор имају главну улогу као носиоци препорода. Оснивач московске школе и началник новог стила у руској духовној музици је Касталски, а за њим следе: Гречанинов, Чесноков, Никољскиј, Каљиников, Рахмањин, Балакирев, Римски-Корсаков, Чајковски и др.

Већ рекосмо да се код нас Срба /као и код Бугара/ унисоно певање задржало све до XIX-ог, односно XX-ог века. Добијањем хришћанства наши преци примају и византијско појање које се временом све више и више прилагођава нашим условима, тј. прима својеврсне особености српске духовности, а врло често и мотиве световне

песме, да би као узврат многа народна песма понела у себи црквене мотиве.

Карактеристика српске црквене музике је развој појања у осам гласова, којима за основу служе старогрчки гласови; њима се временом додају изразито словенско-српски елементи, тако да у XVIII-ом веку наше пјеније представља нешто засебно и оригинално /оригинално по развоју које је имало/.

Доласком Срба у крајеве Аустро-угарске монархије и великим замахом на црквено-националном пољу, старо српско појање /као уосталом и руско у то време/ попримиће утицаје барока и постаће распеваније и китњасте од онога у старој постојбини. То певање свој процват достиже у време карловачке митрополије и то баш у негдањем „Српском Сиону” – Сремским Карловцима.

Корнелије Станковић је први коју нашу духовну музику схвата као једну и јединствену и њему припада велика заслуга за његов, можемо слободно рећи, пионирски рад на том пољу. Започето Станковићем наше пјеније ће се тек у време Стевана Мокрањца открити у свој својој духовности и лепоти. У предговору свом Осмогласнику Мокрањац даје интересантна објашњења и податке о томе како је ушао у материју „српског црквеног појања”. Сву ту материју он је, како каже, „ставио у ноте” по певању старих одличних појаца и зналаца тога музичког градива, првенствено Јована Костића. Дobar део празничног појања бележио је по певању анхимандрита Арсенија Бранковића и Кирила Јовичића, који му је био „одличан и поуздан саветник” /Петар Коњовић – Огледи о музици –, Бгд. 1965, стр. 173/.

Поред Мокрањца јављају се и остали записивачи нашег појања, међу којима треба поменути Ненада Барачког, Јована Живковића, Јована Козобарића, Бољарића, Тајшановића, Бранка Цвејића и остале.

Поред пјенија развија се и хорско певање које је управо код нас и настало хармонизацијом пјенија у осам гласова. Као хорске композиторе навешћемо: Станковића, Мокрањца, Бајића, Топаловића, Остојића, Христића, Милојевића, Синика, Коњовића, Биничког, Боберића...

Све ово што је до сада речено било је, на неки начин, неопходно да се каже, јер како би говорили о утицају нечега на нешто, а да предходно нисмо навели бар основне особености и једног и другог.

Надајући се да је музика, односно духовна музика сада, бар донекте, одређенији појам прелазимо на питање васпитања.

В а с п и т а њ е

Васпитање је планско и систематско утицање старијих на млађе да их оспособе за живот одраслих. Ето управо тако нам педагогика даје дефиницију васпитања. Данас било где да се помене нешто у вези педагогије ми аутоматски помишљамо на дете и његове родитеље, учитеље и остале који бдију над њим, уче га, саветују, дакле припремају га за „правиан живот”. Уопште узевши васпитање се готово увек веже за доба детињства и младости. Зашто? Зато што су малобројни они који васпитање схватају као процес који почиње у детињству, али који се развија и иде све даље и даље, процес који практично не би требао ни да има неки крај. И овде се може поставити питање: Зашто? Зато што нико не може за некога потпуно сигурно и оправдано рећи или порећи да је васпитан или невазитан. У ствари човек може да буде само више или

мање, боље или лошије васпитан, а ни у ком случају потпуно невоспитан. Наравно о томе данас мало ко и размишља кад приговори своме детету или васпитанику: ти си невоспитан, чинећи тиме велику грешку, односно признавајући немоћ свога васпитног утицаја. И баш због те педагошке грешке /која проистиче из дефиниције, па чинило се то некое апсурдно или не/ што се васпитање углавном веже за детињство /када почиње, а нажалост када се и завршава/, ми данас срећемо све већи број образованих, а истовремено слабо васпитаних људи. Васпитање о коме желимо нешто да кажемо, посматрамо са гледишта за које дубоко верујемо да је једино комплетно. Кажемо комплетно не поричући тиме поједине вредности осталих начина васпитања. Најреалнији вид васпитања је онај који за свој метод има божанску науку и дело Господа Исуса Христа. Личност Господа Исуса Христа је у правом смислу речи једини п р а в и и и с т и н и т и п р и м е р васпитања Једино за њега сигурно можемо рећи да је заиста најбољи ВАСПИТАЧ.

Сви правци педагошке мисли почев од старих Кинеза, па преко Индуса, старих Грка и Римљана и до Коменског, Лока, Русоа, Песталоција, Хербарта, Фребла, Спенсера и многих многих других, и поред неоспорних вредности које су имали у датом историјском тренутку, ипак имају један заједнички недостатак, а то је недостатак л и ч н о г п р и м е р а. у томе је предност и у томе је гаранција новозаветног педагошког система, којег истина нећемо ни наћи као неки строго израђени педагошки систем, али васпитавајући прво себе, па онда и друге по: Беседи на гори, по Молитви Господњој, по Химни љубави – доћи ћемо до правих и једино истинитих могућности васпитања.

Питање о могућности васпитања старо је ваљда колико и сама педагогика; то је управо и било једно од првих питања којима се педагогика, као наука, сусрела. На њега правилно одговара Владика Николај: „Сви смо ми истовремено и васпитачи и васпитаници целог свог живота. Јер целог свог живота ми или светлимо другима, или помрачујемо друге или бивамо помрачени, или сутерирамо свој карактер другима или стојимо под сутестијом других... И кад хоћемо и кад нећемо ми васпитавамо, и ми се васпитавамо. Васпитање ако није свемоћно оно је заиста свудаприсутно... Је ли могуће васпитање? Још се неки питају! Васпитање је један факт у овом свету. О једноме факту не пита се је ли могућ но под каквим условима и у којој мери је могућ. Како би било немогуће васпитање људи, кад је припитомљење животиња могућно? А припитомљавање шта је друго него један извештан ступањ васпитања? Подајте пивару јечам, он ће вам га вратити у виду пива, подајте фабриканту репу, он ће вам је показати у виду шећера. Ово изгледа кудикамо већа мађија него ли дивљу звер укротити и човека васпитати. Па кад је могућа већа мађија, одкуд да буде немогућа мања мађија”? /Епископ Николај – Изнад греха и смрти – V-а књ. сабраних дела, стр. 360/.

Но болно звучи истина да је данас све већи број оних који су ван сваког утицаја васпитања Цркве – као настављача Христовог дела. Но никад не треба заборавити да је у свакој човечијој души још од рођења усађена клица религиозности. То је сигурно, то је толико пута убедљивим примерима из живота доказано. Али клица као и свака друга клица, тражи светлост, тражи ваздух, тражи храну, једном речју – услове под којима може да се развија. Многе и многе такве клице данас се од малена затрпавају свим и свачим. Тим малим душама жедним истине пружа се све друго сем истине. Оно што им се даје као ваздух, то ваздух није и тиме се не дише, тиме се гуши; оно што

се назива душевном храном којом се малени данас кљукају, то храна није већ све „укуснији” и „слађи” отрови. А онда после толико година „труда” и „рада” и „васпитања”, она једино дубоко усађена клица нагло израсте потискујући све друго и буди у томе, не више малом, створу веру у Творца. И питају се „васпитачи”: како је могуће? и остају неми, а у том немуштом и без снаге „протесту” као да се и даље чуде: па заиста како је то могуће када смо учинили ама баш све да та личност не буде ничим „заведена”, да има „исправан” поглед на свет око себе!?!...

Заборавили сте ви који се називате васпитачима да је и Бог, тај једини прави Васпитач, исто тако све учинио да та клица једнога дана ипак проклија, да из таме изиђе на светлост и да схвати и да види, да, да види – Пут, Истину и Живот!!!

Ако је у почетку и било нејасности у погледу тема којима се овде бавимо, оне би сада требало да нестану, јер две на изглед потпуно различите области полако смо приближили једну другој. Како? Од музике смо узели ону која чини њен највећи део – музику којом се хвали и слави Творачка Премудрост која је сама у себи апсолутна хармонија; а на хоризонту разно-разних педагошких праваца остао је само *п р и м е р* једног правог педагога, Господа Исуса Христа.

И поред сада већ јасно постављеног циља коме хитамо: религиозна музика и религиозно васпитање, осврнућемо се и на то како баш духовна музика може да утиче и како утиче на буђење и озлобађање религијске клице у душама оних који никаквог контакта са Црквом нису имали и одједном под утицајем духовне музике и атмосфере у храму у њима почиње да се буди свест о нечем до тада можда само наслућеном.

Утицај религиозне музике на васпитање

Ево нас коначно и пред главним задатком овог рада: Да ли је могућ и ако је могућ колики је и какав утицај којим религиозна музика може да утиче на душу религиозног човека, као и оног који сматра да то није / а можда ће у једном моменту баш под утиском црквене музике то заиста и бити/.

Једна од осведочених чињеница која се тиче сваког, па и хришћанско-православног култа је: да нема религије без култа, култа без уметности, ни уметности без фантазије. Застанимо мало код фантазије.

Та страна се дакле, у овом случају, односи на онога ко је на заиста фантастичан начин успео да своју фантазију овековечи нотама и онога ко на исто тако суштински фантастичан начин томе делу даје карактер духовности при извођењу /певању односно дириговању/. Да би неко /а тај неко нека сада за нас буде, рецимо композитор/ своју фантазију могао да „преточи” у ноте, значи да би се музички изразио, он мора потпуно да буде ослобођен ван-музичких, ван-стваралачких, дакле ван-фантазијских елемената. За њега тада постоји само мисао на повезаност између узрока и последице. Узрок је у Богу који му је омогућио да своје религиозно осећање повеже са фантазијом његовог музичког израза који опет у Богу одн. у вери у Бога налази инспирацију, а последица је, на сликовит начин приказано, – ауторова жртва, дакле његово дело које он „враћа” Богу, јер од тога момента то дело ће постати форма неког литургијског или другог Богонадахнутог текста који ће својим освећујућим карактером деловати на слушаоце, дакле на вернике и оне који то нису. Пронаћи композитора духовне музике, а да он не поседује свој особени однос према Праузроку свега – па и ње-

гове испирације, била би не реткост него сензација. Значи да поред формалне стране – а то је могућност његовог музичког изражавања, обавезно мора да постоји, и постоји, оно што тој форми даје сакрални карактер и зато не може сваки композитор да компонује и духовну музику.

Већ од свог настанка свако дело духовне музике и те како утиче на свога аутора, а он сам по мери своје духовности може да оцени да ли је његово дело подесан молитвени израз, или само мајсторски обрађена музичка тема. Видимо дакле да се композитор у целом том случају јавља и као васпитаник и као васпитач.

За разлику од композитора који сам мора да поседује духовност да би је, тако рећи, просто удахнуо своје делу, слушалац може да буде и лишен те духовности па да опет та музика утиче на њега, а о утицају на верујућег човека да и не говоримо.

Код појма слушалац овде треба направити велику разлику. Човек који налазећи се у храму, примера ради, слуша Мокрањчеву Литургију у извођењу неког прворазредног хора није само слушалац, или евентуални критичар. Њему певање може да се допадне и исто тако да се не допадне, али он не може, н и к а к о не може да каже: Литургија ми се није допала, зато јер је он полазећи од куће знао да иде у храм на молитву а не на концерт, макар уместо тога хора певала група богомољки. Литургија би остала Литургија и он би се са религиозно истим осећајем вратио своје дому. *Богослужење је увек богослужење*, независно од уметничког квалитета певања.

Но ипак у разлици певања на богослужењу јављају се естетски проблеми који истина нису најпримарнији, али који и те како могу да утичу, и утичу, или да ометају разбуктавање религиозних осећања, или пак на буђење истих. Богослужење поред лагреутичког има и дидактички карактер, а неговање благољепија на богослужењу пре може да буде нарочито потенцирање дидактичког карактера, да би се евентуално преко њега дошло до лагреутичког, тј. зосвећујућег карактера богослужења, него пуко ситничарење око форме. Данас то није само проблем литургије и црквеног певања него и катихизације у секуларизованом друштву. Управо с тога је велики значај духовне музике као васпитног средства у животу цркве.

„Оно на шта музика полаже право, каже философ Хегел, састоји се у томе да утиче на осећања која леже у најскривенијим дубинама људске душе; она је уметност срца и као таква она се непосредно обраћа самом срцу. Сликарство је на пример заиста тако исто у стању да у физиогномијама и ликовима уопште изрази унутарњи живот и рад, расположење срца и његове страсти, ситуације, сукобе душе и њену судбину, али оно што се у сликама ставља испред нас то су објективне појаве од којих Ја које их посматра, као унутарње Ја јесте и остаје различито и одвојено. Ми у предмет, у ситуације, у карактер, у форме неке статуе или неке слике можемо још толико да тонемо и да се у њих удубљујемо, можемо да се дивимо дотичном уметничком делу и да при том у одушевљењу долазимо такорећи изван себе, можемо се њиме још толико надахњивати – све то ништа не помаже: та уметничка дела јесу и остају предмети који постоје за себе и с обзиром на које ми стојимо у односу посматрања, из кога не можемо да изађемо. Међутим у музици та разлика опада. Њена садржина јесте субјективност по себи и исто тако њен израз не доспева ни до какве објективности која јесте и остаје у простору, већ својим слободним, непостојаним лебдењем према нама показује да представ-

ља једно саопштавање које, уместо да траје као нешто самостално, јесте ношено оним што је унутарње и субјективно и постоји ту само ради те субјективне унутрине. Тако тон јесте заиста израз и спољашња ствар, али то је један израз који управо тиме што је спољашња ствар одмах се поново губи. Тек што га је ухо ухватило, он је већ занемео, утисак који из тога пониче одмах се преображава у нешто унутарње; тонови још одјекују само у највећој дубини душе коју у њеној идеалној субјективности обухватају и узбуђују” /Хегел – Естетика –, књ. 3, стр. 293,4/.

Из ових навода јасно нам је да музика може да има много већи утицај од ма које друге гране уметности, а све у служби јачања или пак буђења религиозних осећања. Сви ти процеси и те како припадају и јесу само васпитање, и то баш оно васпитање које смо пргласили за једино исправно.

Посебан утицај музика има на децу. Деца у својој простодушности и невиности много искреније примају садржаје, него ли одрасли. Звучи по мало нелогично, али тако је. Дете је све негде до пубертета жанровски незаинтересовано за музику. Оно прима мелодије, ритмове и понавља их односно бар се труди да их понови. Но та привидна незаинтересованост јавиће се у каснијем периоду и као дубљи доживљај музике, или често само као главни феномен забаве и слободног времена. О данашњој поплави разних музичких утицаја не треба ни говорити, јер толико су они већ постали део наше свакодневице ма хтели ми то или не хтели понекад /читај: често/ смо присиљени да слушамо буквално свашта и којешта. Рекосмо да се детету музика пружа углавном као један од видова разоноде, да би се постепено баш уз ту музику –beat, рор, госк и сл. деца која то више нису одметнула у својеврсни бег, од стварности и протест према свему што их окружује и што им се нуди. Све су то последице васпитања коме је водећи циљ „изградња критичког погледа на нови свет без предрасуда”. А музика утиче и утиче и утиче...

А онда када постанемо сведоци узимања дроге, оргија и разних бесова то све уз ону исту музику, онда дижемо грају и повику на ту „модерну музику” која нам исквари нашу иначе добру, паметну и лепо васпитану децу. Али тада је по обичају већ касно, али не и готово са утицајима, јер онда кад сви ауторитети затаје и падну у воду остаје још само један једини ауторитет, остаје Господ Христос и Црква Његова. Западни свет је данас сведок тог великог повратка младежи ка Цркви и старим традицијама. Све су пробали, против свега су се бунили, све обожавали и на крају све срушили. Неки и сами несташе у амбису празнине живота и очаја који се нашао пред њима, док се неки ипак сетише да постоји један Отац који увек прашта и који увек себи зове.

Тада се ти млади групишу и одлазе у потрагу за истином.

У свету је добро познат утицај манастира Тезе у Француској, на омладину са свих континената. Био сам пар пута тамо. Дојучерашњи „хипици”, „дрогаши” и како их све не називаше окупљају се на том месту и у тихој преданости Оцу небеском васпитавају себе, када то други нису успели да учине. И баш у музици, у песми они доживљавају ренесансу своје клице. Неописив је тај осећај који сам доживео чувши у том конгломерату раса и народа нашу – Православну духовну музику. Цео скуп, од нас неколико хиљада, певао је толико драгу ми химну небеској Светлости: *Сбјете тхиј* /на француском/. Другом приликом певао сам на Православној Светој Литургији која је тамо служена и својим очима видео сузе тих незнатих младића и девојака;

сузе које је изазвала њима непозната, али чудно наслућена близина правог извора хришћанске молитвености.

И строго систематско атеистички васпитана омладина Совјетског Савеза све се масовније и масовније одазива на позиве своје „магушке” Цркве. За тај бастион Православља исто тако ме вежу незаборавне успомене, које и нису само успомене. 1975-е године налазио сам се на турнеји по Совјетском Савезу. На Аранђелов-дан са групом колега и колегиница из хора отишао сам у московску саборну цркву на св. Литургију. Имао сам тамо познаника, једног руса – студента теологије, одн. Духовне академије који ме је унапред о свему обавестио и који нас је довео скоро пред олтар. Црква је била препуна, и то углавном средовечног света, међу којим је била и маса младежи. Служио је руски патријарх са неколико епископа, десетином свештеника и као Јерихонске трубе ђаконима. На галеријама су се смењивала три хора. Већина из моје групе није никада до тада била у цркви. Под утиском те заиста неописиве атмосфере – сузе су им навирале на очи. Сузе дивљења, сузе чуђења, сузе можда пробуђење боголике клице. А када је протођакон уздигнутим крајем орара својим сонорним и убедљивим басом загрмео: *Двери, двери, премудростију вонмем*; и кад је цео присутан народ почео *Вјерују*, ми нисмо могли више да издржимо и од узбуђења заплакасмо као деца. Ето и сам сам био сведок буђења из дубоког сна незаинтересованости и необавештености о Богу и о вери у Њега. То тврдим поуздано и сигурно јер сам се после тог догађаја често виђао са њима и о свему су ми сами говорили.

А како изгледа кад се деца од малена доводе у храм и када она сама касније стекну навик да долазе у храм? Е, тада је то онај прави васпитни пут, пут на који је указао наш Спаситељ. Духовна музика тада само појачава већ постојећа осећања. Тада није потребан ни хор, ни врхунска дела духовне музике; тада и обичне, најобичније /по форми/ песмице добијају унутарњи облик нечег толико великог, дивног и неописивог. Како ли су само лепе наше божићне песме које се поју и у храму и у дому крај бадњака, а оне су у ствари толико музички лаке и једноставне. Но тада, баш та једноставност узноси нас у непрегледне сфере једне друге стварности, у ствари једине реалности. Ту смо, а ипак нисмо ту; ногама ходимо по земљи, а срце нам је на небесима.

Не треба жалити што се сва деца и сви људи у овом тренутку не васпитавају онако како Св. Црква учи, јер никада није касно. Бог све људе очинском љубављу воли и хоће да сви дођу до „познања истине”. Сведоци смо да се многи тек под јесен живота преваспитавају небеској припадности. Деце нам је истина ипак жао, јер ето она одлазе у диско-клуб и њишу се и певуше: алелуја – ни незнајући шта то преваљују преко усана; а наше лепо *Алелуја* за њих и њихове „васпитаче” је само поповска песма. Али нека, нека и тако несвесно хвале Господа. Али шта рећи за њихове савесне „васпитаче”? Ништа ново, него само поновити речи Светога Писма: „Говорећи да су мудри полудеше”.

При крају ваља напоменути да је све ово овде написано више једно указивање на проблем, него ли његово решавање. Једно је очигледно и једно и друго /и духовну музику и васпитање/ своде се на исто, тј. на исти узрок и на исту последицу – на Бога од кога све постаде и у коме све има свој крај и свој смисао.

Зато и мали и велики и васпитачи и васпитаници усклкнумо: „*Појте Богу нашем појте, појте цареви нашем појте*”!

S u m m a r y

Milosh M. Vesin

RELIGIOUS MUSIC AND EDUCATION

The author points to the universality of the musical art in all cults. Then, that a special place the choral music has in the Orthodox Church. He quotes especially the composers of the Serbian Orthodox tradition.

The best Educator being our Lord Jesus, and since He took part in the Old Testament liturgy with its chant, He legitimized the use of the chant in the New Testament Church as well. Its pedagogical value has never been contested.

The experience the author had in a crowded Russian church, where all the faithful chanted the Creed, is the best confirmation of the educative value of the Church's music.

